

wiek unika pokusy ograniczenia się do samej prezentacji, referowania myśli, bez udziału własnej analizy, dociekania. Czy autorka w swojej monografii trzymała się badawczego celu, który sobie na wstępie postawiła? Czy jej praca zachowała badawczy charakter, nie ograniczyła się do referowania cudzych poglądów i danych zgromadzonych przez innych? Odpowiadając na te pytania, trzeba podkreślić, iż autorka jest świadoma celów badawczych, do których zdąża. Kompetentnie odpowiada na zasadnicze pytania swojej monografii o pozytywny wpływ religii i posługi kapelana więziennego na resocjalizację osoby skazanej na karę pozbawienia wolności.

Powyższa analiza struktury i treści pracy pozwala wyrobić sobie przekonanie o istniejącym w niej gruntownym, naukowym zamyśle, który został dość konsekwentnie przeprowadzony. Pomimo wyrażonych wyżej drobnych zastrzeżeń uważam, że autorce monografii udało się w pełni osiągnąć to, co było faktycznym jej celem.

W końcowej ocenie jednak chciałbym podkreślić, iż porządek formalno-metodologiczny świadczy o wysokich umiejętnościach autorki i jej kwalifikacjach do prowadzenia badań naukowych. Cenne jest zwłaszcza tworzenie przez nią interdyscyplinarnych modeli teoretycznych dotyczących wolności religijnej, a także modelu interkulturowości i interreligijnej współpracy w zakresie wolności religijnej. Na uwagę zasługuje także diagnozowanie przez nią przyczyn i skutków występowania naruszenia prawa do wolności religijnej.

Jarosław Różański

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

<https://orcid.org/0000-0002-1678-2487>

e-mail: j.rozanski@uksw.edu.pl

* * *

Paulina Jabłońska, *Wolność religijna jako prawo osób osadzonych w zakładach penitencjarnych*, Warszawa : Wydawnictwo Naukowe UKSW 2024, 342 s.

Człowiek jest istotą bytowo wolną. Oznacza to, że wolność jest nie tylko wartością należną człowiekowi, ale składowym elementem jego natury oraz pojęcia osoby. Można zatem powiedzieć, że wolność jest po prostu formą istnienia osoby. Człowiekowi jako istocie ontologicznie wolnej, tzn. wolnej w najgłębszej swej istocie, musi zatem z samej natury przysługiwać możliwość realizowania i korzystania z wolności w całokształcie życia codziennego.

Wolność bowiem w ramach codziennej egzystencji jest jedynie właściwą formą istnienia istoty ontologicznie wolnej, a taką jest właśnie człowiek.

Czym jest wolność jako forma istnienia człowieka? Najogólniej można powiedzieć, że nie da się jednoznacznie zdefiniować samej istoty wolności. Można to uczynić poprzez wyakcentowanie pewnych elementów, które w gruncie rzeczy stanowią o jej istocie.

Najgłębszym wymiarem wolności jest możliwość podejmowania przez człowieka wyborów, decyzji, określonego działania. Niektórzy autorzy mówią tu o możliwości wyboru wartości, inni o samookreśleniu lub autodeterminacji. Akcent zatem położony jest na inicjatywę osoby w formie możliwości decydowania o sobie. Ta możliwość podejmowania wyborów, decyzji i działania jest podstawowym wymiarem samego pojęcia wolności. Jest to tzw. wolność „do” – wolność w aspekcie pozytywnym. Dopiero drugim wymiarem ujęcia wolności jest jej negatywny wymiar ujmowany i definiowany jako brak przymusu i konieczności. Jest to tzw. wolność „od” – przymusu, konieczności, zniewolenia itp.

Drugim elementem, który ma fundamentalne znaczenie przy próbie zdefiniowania istoty wolności, jest rozróżnienie na tzw. wolność wewnętrzną i zewnętrzną. Wolność w aspekcie wewnętrznym to po prostu władza osoby dająca jej możliwość podejmowania wyborów i decyzji w zakresie świata własnych przekonań, poglądów, światopoglądu, a więc tego wszystkiego, co dotyczy świata ludzkiego wnętrza. Najkrócej można stwierdzić, że wolność w tym aspekcie sprowadza się ostatecznie do wewnętrznej autonomii osoby. Autonomia osoby w płaszczyźnie wewnętrznej stanowi zatem istotny wymiar samego pojęcia wolności. Drugim aspektem wolności jest aspekt zewnętrzny, czyli tak zwana wolność zewnętrzna lub społeczna. „Rozgrywa” się ona na zewnątrz w ramach codziennej egzystencji człowieka, jako wybór określonego postępowania, zachowania i działania. Jest to możliwość działania lub nie działania, czynienia tego lub czegoś innego, a więc podejmowania przez siebie określonych działań. Ten aspekt wolności rozumiany jest zawsze jako wolność konkretna, urzeczywistniana w konkretnych warunkach przez określoną jednostkę ludzką.

Trzecim fundamentalnym elementem wolności jest dobro. Istotą bowiem wolności nie jest czynienie wszystkiego, co człowiek z samej swej natury może czynić, tzn. czynienie czegokolwiek. Jej rzeczywistą granicę wyznacza dobro. Inaczej mówiąc, dobro poznane przez człowieka wyznacza właściwą przestrzeń ludzkiej wolności. Wybór antydobra/zła jest zawsze antywolnością. Wolność człowieka nie jest nigdy wolnością od dobra, ale

wolnością do wyboru dobra. Oznacza to, że wolność musi funkcjonować w relacji do dobra.

Tak rozumiana wolność mająca swój zewnętrzny i wewnętrzny wymiar i będąca zawsze wolnością „do” i „od” jest gwarantowana człowiekowi prawami, których nikt mu nie nadaje, ale które wynikają z samego faktu człowieczeństwa.

W dzisiejszej debacie nie mówi się jedynie o jednym prawie do wolności, ale wymienia cały katalog szczegółowych wolności. Można z nich sporządzić pewien katalog praw wolnościowych takich, jak: wolność do słowa, nauki i kultury; wolności myśli, sumienia i wyznania; wolność wyznawania religii i swoich poglądów na zewnątrz indywidualnie i zbiorowo, publicznie i prywatnie; do wyboru określonego stanu lub zawodu; do swobodnego zakładania rodziny przy zapewnieniu warunków jej bytu; wolność zrzeczeń i zebrań; wolność w zakresie swobodnego poruszania się, podróżowania wewnątrz i na zewnątrz własnego kraju; wolność w wyborze miejsca zamieszkania; swoboda wyboru ustroju politycznego państwa, do którego się przynależy itp.

Zasygnalizowane powyżej brzmienie prawa do wolności w niektórych dokumentach i przemówieniach wyraźnie wskazuje, że jego szczegółowa treść nie wyraża się tylko i wyłącznie prawem gwarantowanej ochrony przed przymusem i koniecznością, ale jest o wiele bogatsza. Implikuje ona w sobie płaszczyzny wolności bardziej szczegółowych. Wszystkie wolności można ująć w kilku zasadniczych płaszczyznach: politycznej, społecznej, gospodarczej, kulturowej, religijnej, małżeńsko-rodzinnej. Bardzo ważną kategorią wolności jest płaszczyzna religijna gwarantująca człowiekowi prawo do wolności religijnej.

Przedmiotem prawa do wolności religijnej jest sfera osobistych wewnętrznych przekonań religijnych oraz ich uzewnętrznianie jako forma wyznawania swej wiary. Przedmiot ten należy widzieć zarówno w aspekcie pozytywnym, jako możliwość wolnych wyborów i zachowania, oraz w aspekcie negatywnym jako wolność od wszelakich form przymusu w tej płaszczyźnie. Tak rozumiane prawo do wolności religijnej jest w wielu koncepcjach uznawane nawet za podstawę wszystkich wolności.

W tym kontekście należy widzieć przygotowaną do druku publikację Pauliny Jabłońskiej *Wolność religijna jako prawo osób osadzonych w zakładach penitencjarnych*, autorki o bogatym dorobku w zakresie nauk prawnych i politologii, naukowca o bardzo dobrym warsztacie metodologicznym w zakresie wspomnianych dyscyplin. Publikacja jest owocem pracy badawczej, której zadaniem było wielowymiarowe i multidyscyplinarne „sportreto-

wanie” współczesnego świata w jego najważniejszym problemie, jakim są prawa człowieka w tym prawo do wolności religijnej w wyjątkowej sytuacji zakładów penitencjarnych. W tym kluczu należy oceniać recenzowaną do druku publikację.

Praca składa się z pięciu rozdziałów. W pierwszym z nich w sposób bardzo interesujący dokonano historyczno-prawnej analizy duszpasterstwa więziennego jako gwarancji wolności sumienia i religii. Są to tezy bardzo istotne dla dalszych przemyśleń autorki. Nie ulega bowiem wątpliwości, że duszpasterstwo jest niejako fundamentem gwarantującym osadzonym realizację ich prawa do wolności religijnej. W drugim rozdziale w sposób metodologicznie uporządkowany przedstawiono podstawy koordynowania i realizacji działań duszpasterskich. Oceniam ten rozdział pozytywnie w sferze merytorycznej. Jest on także ważnym działem niniejszej publikacji. W kolejnym rozdziale ukazano resocjalizacyjną rolę kapelana więziennego w polskim systemie penitencjarnym. Także ten rozdział należy ocenić pozytywnie pod względem merytorycznym i metodologicznym. Rozdział czwarty poświęcony jest wolności sumienia i religii jako przedmiot ochrony prawnej. W całej publikacji jest to rozdział fundamentalny. Należy go ocenić bardzo wysoko. Całość analiz kończy bardzo dobry rozdział piąty dotyczący orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w zakresie prawa do wolności religijnej osadzonych.

W tym miejscu podkreślić należy, że struktura publikacji jest jasna i logiczna. Poszczególne rozdziały i zawarte w nich paragrafy mieszczą się w tytule rozprawy, są logicznie ułożone i wyczerpują problem.

W sposób jednoznaczny stwierdzić należy, że przygotowana do druku publikacja podejmuje problem jakościowo ważny w zakresie naukowych rozważań. Wpisuje się on bowiem w wielką debatę naukową dotyczącą koncepcji i katalogu praw człowieka dotyczącą prawa najbardziej osobistego i niemal intymnego, jakim jest prawo do wolności sumienia i to jeszcze w warunkach wyjątkowych, jakimi są zakłady penitencjarne. Dziś kiedy problemy sumienia i religii chce się zepchnąć do spraw osobistych i nie mających wydźwięku publicznego, jest to zagadnienie o ogromnym ciężarze gatunkowym. Jest to także zagadnienie ważne dla praktycznych rozstrzygnięć, jak powinny funkcjonować zakłady penitencjarne, by skazanym gwarantować możliwość realizacji tej wolności. Jest to wreszcie zagadnienie fascynujące i jednocześnie nowatorskie. Nie ma bowiem dotychczas takiego opracowania, jakie prezentowane jest w niniejszej publikacji. Jest to zatem zagadnienie stanowiące istotny wkład w rozwój nauki dotyczącej współczesnej dyskusji nad prawami

wolnościowymi. W tym sensie z całą odpowiedzialnością można powiedzieć, że jest to zagadnienie godne publikacji.

W badaniach dotyczących zasadniczego problemu musiała autorka posłużyć się odpowiednią bazą źródłową i bibliograficzną. Bazę tę stanowią: źródła prawne, podstawowe dokumenty prawne, prawo kanoniczne i dokumenty Kościoła, zbiory orzecznictwa, orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, inne opracowania oraz źródła internetowe. Autorka zgromadziła zatem bardzo obszerny zestaw bazy źródłowej i literatury. Wykonała w tej materii znaczącą pracę dobrego znawcy problematyki. Podkreślić przy tym należy, że dokonała także dobrej analizy zgromadzonej literatury, o czym świadczy faktyczne jej wykorzystanie w publikacji.

Metody zastosowane w pracy poprawne. Miały one za zadanie dokonać analizy wielorakich źródeł i literatury zgromadzonych przez autorkę celem uzyskania syntezy w zakresie poruszanego problemu. Autorka jest wierna przyjętym metodom nie tylko w ogólności, ale i w szczegółach.

W niniejszej opinii trudno silić się na ukazanie pełnej treści publikacji, a tym bardziej ustosunkować się do poszczególnych zawartych w niej tez. Musi wystarczyć ogólne zapewnienie o wysokiej wartości poznawczej i naukowej przedstawionych w niej analiz, syntez i końcowych wniosków. Praca merytorycznie i metodologicznie jest bardzo dobra, a nawet fascynująca. Aprobując całość przemyśleń autorki, należy zwrócić uwagę na fundamentalną wartość recenzowanej pracy, jaką jest jej wkład w dyskusję naukową nad problematyką praw człowieka, a szczególnie teorią i przedmiotową treścią prawa do wolności sumienia dotyczących ludzi osadzonych w zakładach penitencjarnych. I to jest istotny wkład nie tylko w rozwój nauki prawa, ale także politologii i nauk społecznych.

W podsumowaniu podkreślić zatem należy, że recenzowana do druku publikacja stanowi interesujący krok w kierunku problematyki naukowo ważnej. Rozprawa jest bardzo interesująca i oryginalna. Metody w niej użyte są poprawne, wywód jasny i logiczny, wnioski wyciągane z przeprowadzonych analiz zasadne, a język naukowo poprawny. Dlatego wyrażam przekonanie, że recenzowana praca jest godna publikowania bez jakichkolwiek poprawek.

Henryk Skorowski

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

<https://orcid.org/0000-0003-2858-2391>

e-mail: skorowski@uksw.edu.pl